

GAMLE VINDAFLEJRINGER

af Else Kolstrup og Tage Thyrsted

I forbindelse med nedgravning af ledningsnettet til naturgas i Jylland blev der observeret flere interessante geologiske fænomener, blandt andet også vindaflejrrede former. Figur 1 viser således et 1.7 m højt profil i en gammel klit i nærheden af Egtved. Klitten er formodentlig dannet mens isen lå østfor eller meget kort tid efter, at isen var smeltet bort, altså mest sandsynligt i Senglacial Tid. Da var der kun et ringe vegetationsdække, så vinden kunne flytte rundt med det vest- og midtjyske sand.

Karakteristisk for klitdannelse er den skrå lagstilling, som opbygges på klittens læside, idet vinden transporterer sandet fra vindsiden op over klitten og aflejrer det igen på 'bagsiden'. Man må således forestille sig, at den viste klit er vandret fra venstre mod højre. Lagene hælder omkring 35° , hvilket er noget nær det stejleste, man kan have, uden sandet rutscher ned af sig selv.

Sandet er meget velsorteret, og de fleste korn har en størrelse mellem 0.175 mm og 0.250 mm, men der er også enkelte gruskorn med en størrelse på op til 1.5 cm. I lup kan man se, at de enkelte sandkorn har afrundede hjørner og er poleret matte ved slibning mod andre korn under transporten langs jordoverfladen. En sådan mattering af sandkornene er karakteristisk for flyvesand.

Figur 1. Skrålag i Senglacial klitdannelse ved Egtved.

Figur 2. Senglacialt dæksand fra Klelund Plantage.

På figur 2 ses en anden type vindaflejret sediment, som er fundet i nærheden af Klelund Plantage øst for Varde. Denne type vindaflejring kaldes dæksand - et ord som er afledt fra hollandsk, idet sådanne aflejringer først blev beskrevet der.

Den mest iøjnefaldende forskel mellem dæksands- og klitaflejringer er, at dæksandet er afsat i vandrette lag. Nogle steder er lagene næsten alle domineret af en kornstørrelse på 0.150 - 0.250 mm, mens dæksandet andre steder består af vekslende lag med kornstørrelser på henholdsvis 0.150 - 0.250 mm og 0.075 - 0.105 mm. Nogle steder optræder der også tynde gruslag. De grovere sandlag er som regel svagt gulligbrune eller hvide, mens de finere lag som regel er grålige, og - som det ses af fig. 2 - fremhæves lagdelingen af farveforskellene.

Dæksandstyperne er særdeles almindelige i Midt- og Vestjylland, hvor de blev aflejret for mellem 14.000 og ca. 10.000 år siden. Ved den geologiske kortlægning med jordspyd er denne type sandaflejring hidtil kaldt 'ferskvandssand' eller 'lagdelt sand', men under arbejdet med naturgasledninger, hvor der var åbne profiler, blev det klart, at meget af - men dog langt fra alt - ferskvandssandet og det lagdelte sand faktisk er vindaflejret. Dæksandenes dannelsesmåde har været genstand for flere teorier, men for tiden ved vi faktisk ikke, hvorfor nogle vindaflejringer danner klitter, mens andre danner horisontalt lagdelte dæksande.